

УДК 37.014.53

DOI <https://doi.org/10.30970/PS.2022.spec.2>

РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

Лілія Гачак-Величко

*Національна академія сухопутних військ імені Петра Сагайдачного,
бул. Героїв Майдану, 32, м. Львів, Україна, 79026
e-mail: lgachak1207@gmail.com*

Стаття присвячена актуальним проблемам, пов'язаним із особливостями реалізації психологічного підходу під час імплементації євроінтеграційних процесів у систему української освіти. Підкреслено, що наразі освітня система України переживає непрості часи, пов'язані з низкою зовнішніх та внутрішніх чинників, проте курс, узятий на євроінтеграцію в усіх галузях суспільного життя, залишається актуальним і в освітньому вимірі.

Відзначено, що євроінтеграційний вибір, здійснений українською системою освіти, підтверджує можливість отримання нових перспектив, спрямованих на співробітництво та розвиток. Структура вітчизняної освітньої системи дістає шанс для стимулювання якісних системних змін, до числа яких входять мобільність ресурсів, розширення простору освіти із набуттям ним ознак інтеркультурності, приведення української освіти у відповідність до загальноєвропейських вимог, а також чітке реагування на потреби ринку праці. Це інспірує формування нового, значно вищого за теперішній рівня освіти, а також підвищення рівня самої системи викладання шляхом трансформації ціннісних орієнтацій, носіями яких є педагоги та методисти.

Доведено, що запровадження інновацій не може здійснюватися без педагога-дослідника, який має системне мислення, розвинену здатність до творчості, сформовану й усвідомлену готовність нововведень. Педагогів такого типу називають педагогами інноваційного спрямування. Їм притаманна чітка мотивація інноваційної діяльності та здатність не тільки долучатися до інноваційних процесів, а й бути їх ініціатором, наявність креативного компоненту готовності до педагогічної інноватики. Креативний компонент готовності до інноваційної педагогічної діяльності виявляється у здатності сприймати педагогічні інновації, гнучкості, критичності мислення, творчій уяві.

Підкреслено, що названі трансформації будуть ефективними, якщо в ході їх реалізації буде забезпечене активне використання гуманістичних інноваційних технологій навчання. Успішне застосування цих механізмів дозволить сформувати в учнів та педагогів сукупність умінь та якостей сучасної європейської особистості, що полегшить їх психологічну інтеграцію до загальноєвропейського освітнього простору.

Ключові слова: освіта, освітній простір, євроінтеграція, реформа, інновації.

Вивчення політики Європейського Союзу у сфері освіти є одним із чільних пріоритетів, що впливають наразі на всі сфери суспільного життя в Україні, багато в чому визначаючи вектор європейської інтеграції нашої держави в цілому. Отже, необхідний комплексний аналіз провідних напрямів і тенденцій освітньої політики в умовах євроінтеграції, що може стати важливим фундаментом для ефективної участі українських освітніх інституцій у розширенні загальноєвропейського простору освіти.

Наявна нині ситуація, пов'язана із повномасштабним російським військовим вторгненням на територію України, призводить до виникнення суттєвих труднощів стосовно аналізу перехідних процесів у вітчизняній освіті, що були запущені паралельно із остаточним рішенням на користь євроінтеграційного вибору нашої держави. Сміслова

невизначеність інспірує зрушення від питання «як розвивати освіту?» до питання «як зберегти освіту?». Отже, суттєво важливим стає психологічний аспект оперування проблемним комплексом, пов'язаним із євроінтеграційними освітніми перспективами України.

Плідне дослідження освітньої політики постає неможливим за межами контексту розвитку загальної теорії і практики державного управління та державної політики у сфері освіти. Ці проблеми розробляють А.В. Ворожбит [3], А.М. Гуржій [4; 5; 6], Ю.О. Жук [9; 10] та інші вчені.

В умовах євроінтеграційних векторів розвитку української освіти основою і змістом інноваційних освітніх процесів є інноваційна діяльність, сутність якої – оновлення педагогічного процесу, введення нових ідей у традиційну систему, що передбачає найвищий ступінь педагогічної діяльності.

У своїх дослідженнях Ю.О. Жук зазначає, що «життєвий цикл інновацій» містить у своєму складі шість етапів [10]:

- 1) етап, пов'язаний із виникненням самої інновації педагогічного спрямування або ж з появою нового концептуального інновативного комплексу (співвідносний зі стартом);
- 2) етап, пов'язаний із розвитком певної інновації педагогічного спрямування (співвідносний із її практичним застосуванням, удосконаленням);
- 3) етап, пов'язаний із поширенням індивідуальної інновації або ж низки інновацій (співвідносний із залученням інновативного потенціалу окремої новації до педагогічної діяльності навчальних закладів);
- 4) етап, пов'язаний зі стабілізацією інновації педагогічного спрямування (співвідносний із наявністю великої кількості інновацій у межах певної галузі);
- 5) етап, пов'язаний із рутинізацією інновації педагогічного спрямування (співвідносний із її занепадом, припиненням розвитку);
- 6) етап, пов'язаний із іррадіацією інновації педагогічного спрямування.

Два останніх етапи можуть як існувати, так і бути відсутніми з огляду на те, чи наділений навчальний заклад, що здійснює упровадження певної інновації, інноваційним потенціалом.

Слід зауважити, що опанування педагогічними інноваціями, в тому числі й з огляду на євроінтеграційний напрям у сучасній вітчизняній освітній системі, демонструє перевагу тенденції, пов'язаної зі зростанням потреби в опануванні нових педагогічних знань, а також оздоровлення та оновлення педагогічного процесу, тяжіння до сприйнятливості й відкритості стосовно інновацій у педагогічних колах. Саме це забезпечує саму можливість успішної адаптації інновативних технологій європейської освіти на українському ґрунті та інтеграції вітчизняного освітнього простору до простору загальноєвропейського. На думку Ю.О. Жука, потенційна плідність, пов'язувана з упроваджуваними освітніми нововведеннями, визначається такими провідними параметрами:

- 1) наявністю змістовної оцінки функціонування освітніх процесів за результатами упровадження конкретної інновації;
- 2) наявністю впливу застосування інновацій стосовно морального рівня педагогів та учнів / студентів;
- 3) здійсненням порівняльного аналізу рівня знань у доінноваційний та постінноваційний періоди розвитку освіти;
- 4) виключенням можливості впливу суб'єктивного чинника на оцінку інновацій;
- 5) оцінкою експертів прийнятності інновацій [10].

Отже, повноцінний інноваційний процес є процедурною сукупністю, завдяки якій здійснюється трансформація відкриття чи ідеї від наукової до соціальної. Зазначена умова наразі визначає сутність євроінтеграційних процесів в українській освіті.

Інноваційною працею займається багато творчих педагогів, яких можна умовно розділити на три групи:

- 1) викладачі-винахідники, які знаходять щось нове у процесі власного пошуку;
- 2) викладачі-модернізатори, які перетворюють та застосовують елементи вже створених систем для найкращого результату;
- 3) педагоги, які сприймають та досконало використовують як традиційні, так і нові підходи та методи.

Робота педагогів, що належать до цих категорій, утворює інноваційний педагогічний потік, який наповнює практику новими ідеями, змістом і технологіями [5].

Упровадження інновацій не може здійснюватися без педагога-дослідника, який має системне мислення, розвинену здатність до творчості, сформовану й усвідомлену готовність до нововведень. Педагогів такого типу називають педагогами інноваційного спрямування. Їм притаманна чітка мотивація інноваційної діяльності та здатність не тільки долучатися до інноваційних процесів, а й бути їх ініціаторами [3].

Проте термінологічне поняття й досі є дискусійним: немає чітких критеріїв і показників, за якими визначається, що це – інновація, а це – втілення забутого прийому. За сучасними науковими підходами інноваційна діяльність окреслюється сукупністю критеріїв, якими є умови освітнього процесу, управління, результати цього процесу чи діяльності тощо [4].

За словами К.Л. Бугайчук, структура готовності до інноваційної педагогічної діяльності розглядається як сукупність мотиваційних, пізнавальних, творчих, рефлексивних компонентів, які взаємопов'язані [1].

Мотиваційний компонент готовності до інноваційної педагогічної роботи виражає ставлення педагога до інноваційних технологій та їх роль у процесі вирішення актуальних проблем педагогічної освіти. Він є стрижнем, навколо якого будуються основні якості педагога як професіонала, адже характер його безпосередньої участі в інноваційних процесах, досягнення результатів у навчанні та вихованні студентів залежить від того, як викладач оперує своїм прагненням до інновацій [6].

Мотивація особистості педагога зумовлена його професійними інтересами, ціннісними орієнтаціями й ідеалами. Це виявляється як у всій його професійній діяльності, так і в деяких педагогічних випадках визначає його сприйняття зовнішніх дій і поведінки. Позитивною мотивацією педагога до інноваційної діяльності може бути задоволення професійних потреб, таких як створення та застосування нового, вдосконалення педагогічної майстерності, подолання професійних труднощів. Недарма впровадження інноваційних технологій багато педагогів вважає єдиним важливим мотивом особистісного та професійного зростання [8].

Таким чином, показниками мотиваційного компонента готовності до інноваційної педагогічної діяльності є пізнавальний інтерес до нових педагогічних технологій та приватна змістовна концепція їх використання.

Ознаки мотиваційної готовності викладача:

- 1) усвідомлення важливості інновацій для власного професійного розвитку, відповідальності за прийняття педагогічних рішень, суспільного значення для розвитку потенціалу студентів;
- 2) здатність долати труднощі в досягненні позитивних результатів;
- 3) активність, наполегливість, цілеспрямованість;
- 4) прагнення до самоаналізу, самооцінки, самовдосконалення;
- 5) інтерес до вивчення психолого-педагогічної літератури;
- 6) участь у науково-дослідній діяльності;

7) бажання створювати, аналізувати, акумулювати продукти професійної діяльності [7].

Мотиваційним компонентом ініціюється встановлення передумов, необхідних для того, аби реалізувати інші складники, що їх потребує педагог, аби бути успішним у сфері освітніх інновацій.

Щоб визначити сформованість когнітивного компоненту готовності педагога до того, аби провадити інноваційну педагогічну діяльність, слід визначити, наскільки широкими є його знання, оскільки саме це постає визначальним при здійсненні ним аналітичної й диференційної діяльності в ході опанування методів розв'язання освітніх проблем. Формування когнітивного компоненту в діяльності педагога базується на пізнавальних основах його діяльності, що представлені, зокрема, об'ємом знань, сформованістю професійних умінь та навичок, стилем мислення тощо.

У сучасних умовах педагог має демонструвати високий рівень умінь із орієнтування у світі інноваційних технологій, котрі можуть бути залучені ним до організації навчального процесу із метою його інноватизації та оптимізації. Від нього вимагається наявність свідомого опанування педагогічної діяльності, що є відображенням характеру особистості педагога та у своїй структурі представлена таким професійними навичками:

1) гностичними – умінням знаходити, поповнювати й розширювати власні знання, здатністю та схильністю до вивчення своєї особистості й особистості студента / учня;

2) проєктувальними – здатністю до планування навчального та виховного процесів, узгоджених із навчальними цілями, психологічними закономірностями, оптимальними методами, різновидами, прийомами здійснення професійної діяльності;

3) конструктивними – умінням вибору найкращих способів та прийомів навчання, відповідних форм роботи, а також здійсненням добору та дозування навчального матеріалу, оптимальним керуванням процесом навчання;

4) організаційними – здатністю до організації власної діяльності та навчання учнів / студентів згідно з цілями, поставленими навчально-виховним процесом;

5) комунікативними – вмінням послуговуватися різними механізмами, пов'язаними з міжособистісними взаєминами учасників педагогічного процесу та їх формуванням; здатністю до застосування акторської майстерності, попередження та розв'язання конфліктів, створення комунікативної мережі занять [9].

Креативність постаті педагога, що є основою креативного компоненту готовності до впровадження інноваційності в його професійній діяльності, базується на набутому досвіді, розроблених індивідуально концепціях, ідеях, окремих прийомах, формах та методах, що вимагають поступово зменшувати питому вагу наслідування та збільшувати питому вагу творчого компонента в умовах побудови навчально-виховного процесу [7]. У контексті євроінтеграційних психологічних змін системи освіти сучасний педагог має демонструвати здатність до сприйняття педагогічних інновацій, мати гнучке та критичне мислення, оперувати творчою уявою.

Рефлексивний компонент готовності до інноваційної педагогічної діяльності характеризує вивчення й аналіз педагогом явищ власної свідомості та діяльності. Відкривається цей компонент через такі рефлексивні процеси, як розуміння себе та іншого, адекватна самооцінка й оцінювання іншого, інтерпретація себе та іншого [5].

Процес рефлексії є індивідуальним. Активність рефлексивної позиції пов'язана з орієнтацією педагога на самовдосконалення. Джерелом цього процесу є система усвідомлених педагогом суперечностей у професійній роботі, тому в навчально-професійному процесі необхідно створювати такі ситуації, які б стимулювали рефлексивну позицію педагога, формували його позитивне самосприйняття, активізували процеси самоствердження [10].

Показником рефлексивного компонента у готовності до інноваційної педагогічної діяльності є сформованість рефлексивної позиції (ступінь оцінки педагогом себе як суб'єкта інноваційної діяльності).

Отже, мотиваційний, когнітивний, креативний і рефлексивний компоненти в сукупності складають цілу структуру готовності педагога до нової діяльності. Ця готовність є особистісним утворенням, яке опосередковує залежність між ефективністю роботи педагога і його прагненням вдосконалювати свій професійний рівень.

С.М. Денисенко розподіляє види готовності педагогів до інноваційної діяльності. Зокрема, є ситуативна, творча й авторська готовність [8].

Слід звернути увагу на зв'язок між цими проявами. Зокрема, потреба в інноваціях стимулює накопичення знань у цій галузі, а успіх власної інноваційної діяльності допомагає подолати труднощі, знайти нові способи роботи, відстоювати інноваційні підходи до бюрократичних структур тощо.

У педагогічній практиці інновацій встановлений такий алгоритм впровадження нового:

- 1) вивчення завдань за нормативними документами;
- 2) структурування опорних результатів, які очікуються в результаті трансформації педагогічної практики;
- 3) розробка комплексної програми, яка висвітлює закономірності впровадження нового;
- 4) аналіз практики та порівняння отриманих у процесі відомостей із соціальними вимогами;
- 5) пошук ідей, рекомендацій, які можна реалізувати;
- 6) теоретична, методична, психологічна підготовка всіх учасників впровадження нового;
- 7) підбір дидактичних, матеріальних, інформаційних, організаційних засобів тощо;
- 8) встановлення контакту з авторами рекомендацій [9].

Впровадження інновацій у педагогічний процес закладів освіти має покращити якість розвитку і навчання студентів, знизити витрати на досягнення освітніх результатів.

Оснащення освітньої системи інформаційно-комунікаційними технологіями – одне із завдань модернізації системи української освіти. Система освіти вбудовується в мережевий світ, наближається до зростання потреб економічного розвитку країни. Процеси створення єдиного економічного простору європейських країн посилюють процеси глобалізації та модернізації системи освіти в Україні. Свідченням цього є болонський процес, розвиток якого відображається й у вітчизняному освітньому просторі [7].

Отже, завдяки європейському вибору українська система освіти отримує можливість опанування нових перспектив, пов'язаних зі співробітництвом та розвитком, тяжіння до стимулювання якісних системних змін у своїй структурі, представлених, зокрема, інтеркультурністю простору освіти, ресурсною мобільністю, конвертованістю продукту освітнього процесу, його відповідністю вимогам, висуваним ринком праці тощо. Зазначені можливості інспірують формування нового, значно вищого за теперішній рівня освіти, а також підвищення рівня самої системи викладання шляхом трансформації ціннісних орієнтацій, носіями яких є педагоги та методисти.

Ефективність зауважених трансформацій залежить від успішності впровадження інтерактивних інноваційних технологій, заснованих на ідеях гуманістичної освітньої філософії. Використання цих механізмів дозволить в умовах навчальної та позанавчальної діяльності упроваджувати вміння та якості, що є обов'язковими для сучасної європейської особистості.

Список використаної літератури

1. Бугайчук К.Л. Змішане навчання: теоретичний аналіз та стратегія впровадження в освітній процес. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2016. № 4(54). С. 1–18.
2. Ворожбит А.В. Веборієнтоване інформаційно-освітнє середовище закладу освіти. *Інформаційні технології в освіті*. 2018. № 3 (36). С. 20–29.
3. Ворожбит А.В. Аналіз використання веборієнтованих технологій в закладах загальної середньої освіти. *Проблеми інформатизації навчального процесу в закладах загальної середньої та вищої освіти* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 9 жовтня 2018 р). Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. С. 47–49.
4. Гуржій А.М., Жук Ю.О. Вплив інформаційних технологій на формування навчального середовища. *Нові інформаційні технології навчання в учбових закладах України* : збірник статей за матеріалами доповідей Четвертої всеукраїнської науково-методичної конференції (Одеса, 12–14 вересня 1995 р.). Одеса, 1997. С. 5–6.
5. Гуржій А.М., Лапінський В.В. Електронні освітні ресурси – від теорії до практики. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : збірник наукових праць. Київ ; Вінниця, 2014. Вип. 38. С. 3–11.
6. Гуржій А.М., Лапінський В.В. Електронні освітні ресурси як основа сучасного навчального середовища загальноосвітніх навчальних закладів. *Інформаційні технології в освіті* : збірник наукових праць. Вип. 15. Херсон : ХДУ, 2013. С. 30–37.
7. Дем'яненко В.М., Лаврентьєва Г.П., Шишкіна М.П. Методичні рекомендації щодо добору і застосування електронних засобів та ресурсів навчального призначення. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2013. № 1 (105). С. 44–48.
8. Денисенко С.М. Психолого-педагогічні засади проектування мультимедійного контенту електронних освітніх ресурсів для вищого навчального закладу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.10. Київ, 2013. 20 с.
9. Жук Ю.О. Проблеми формування навчального середовища сучасної школи. *Моделі розвитку сучасної української школи* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Черкаси, 11–13 жовтня, 2006 р.). Черкаси – Сахнівка – Київ, 2006. С. 71–77.
10. Жук Ю.О. Теоретико-методичні засади організації навчальної діяльності старшокласників в умовах комп'ютерно орієнтованого середовища навчання : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2017. 468 с.

DEVELOPMENT OF MODERN EDUCATION IN THE CONDITIONS OF EUROPEAN INTEGRATION: PSYCHOLOGICAL DIMENSION**Liliia Hachak-Velychko**

*Hetman Petro Sahaydachnyi National Army Academy,
32, Heroes of the Maidan Str., Lviv, Ukraine, 79026
e-mail: lgachak1207@gmail.com*

The article is devoted to current problems related to the peculiarities of the implementation of the psychological approach during the implementation of European integration processes in the Ukrainian education system. It is emphasized that currently the educational system of Ukraine is going through difficult times related to a number of external and internal factors, however, the course taken for European integration in all spheres of social life remains relevant in the educational dimension as well.

It was noted that the European integration choice made by the Ukrainian education system confirms the possibility of obtaining new perspectives aimed at cooperation and development. The structure of the national education system gets a chance to stimulate qualitative systemic changes, which include the mobility of resources, the expansion of the space of education with the acquisition of intercultural features,

bringing Ukrainian education in line with European requirements, as well as a clear response to the needs of the labor market. This inspires the formation of a new, much higher than the current level of education, as well as raising the level of the teaching system itself through the transformation of value orientations, which are carried by teachers and methodologists.

It has been proven that the introduction of innovations cannot be carried out without a teacher-researcher who has systemic thinking, a developed ability for creativity, a formed and conscious readiness for innovations. Teachers of this type are called teachers of innovative direction. They are characterized by a clear motivation for innovative activity and the ability not only to join innovative processes, but also to be their initiator, the presence of a creative component of readiness for pedagogical innovation. The creative component of readiness for innovative pedagogical activity is revealed through the ability to perceive pedagogical innovations; flexibility, critical thinking; creative imagination.

It is emphasized that the mentioned transformations will be effective if during their implementation the active use of humanistic innovative learning technologies is ensured. The successful application of these mechanisms will allow students and teachers to form a set of skills and qualities of a modern European personality, which will facilitate their psychological integration into the European educational space.

Key words: education, educational space, European integration, reform, innovations.